

EL RETRAT

1. Definició

El retrat consisteix en fer la descripció d'una persona, d'un prototipus o d'un personatge famós. Descripció dels trets físics, psicològics, socials, culturals i històrics, a fi d'aconseguir una especificitat i una singularitat. El retrat d'altres consisteix en apropar-se a tots aquests aspectes que acabem d'esmentar, seleccionar-los i oferir-los a partir d'aquests objectius: a) si presentem un personatge famós, eliminarem les característiques físiques i caldrà cercar els aspectes més inverosímils de la seva personalitat; b) si fem un prototipus, caldrà seleccionar aquelles dades comunes a tots ells; c) si volem singularitzar una persona desconeguda, caldrà oferir-ne el major nombre de dades possibles.

Dues modalitats del retrat són l'autoretrat i la caricatura. L'autoretrat és la descripció d'un mateix, fet per assolir un millor coneixement de nosaltres mateixos. Ens fixarem en aquells aspectes, tant físics com psicològics que millor il·lustren la nostra personalitat. En canvi, tant si fem el nostre retrat com el d'altres, podem canviar l'òptica: l'objectivitat o la subjectivitat. Aquesta última és l'exageració i la comparació de la persona retratada, la caricatura.

Les operacions d'observar i de seleccionar són bàsiques per a aconseguir bons retrats. Són essencials per bastir un retrat precís, expressiu i ajustat al model.

2. Enquesta de dades. Vocabulari

L'observació i la selecció comporten una feina prèvia: el llistat de dades a partir de les quals s'establirà la selecció. En qualsevol classe de retrat caldrà tenir en compte:

2.1. Trets físics

a) Posat: altiu, humil, encarcerat, tou, maldestre, agressiu, viu, noble, indecis, mandrós, senzill.

b) Cara

-Front: alt, ample, baix, estret, ple d'arrugues, llis.

-Ulls: vius, murrís, embeneïtts, somniadors, francs, absents, tèrbols.

-Boca: llavis grossos/prims/amples/estrets/goluts/premuts.

-Color: groguenc (biliós, trist), envermelleix fàcilment, lilós, verdós, sa.

-Nas: llarg, curt, molsut, ple de taques, pigues, de grans, de barbs.

-Orelles: pàmpols, molsudes, fines.

c) Fisonomia: acollidora, oberta, planera, tancada, mal carada, desconfiada, jovial, panxa contenta, estúpida.

d) To de veu: melós, dolç, irònic, sarcàstic, tendre, autoritari.

e) Cos: llarg com un Sant Pau, un tap de bassa, un mig metre, cama curta, ample, estret, esllanguit.

f) Extremitats: curtes, llargues, grosses, primes, com fil-ferros.

g) Peculiaritats: calb, barbamec, pelut, pigós, llaganyós.

2.2. Trets caractereològics. Actitud vital

a) Qualitats i defectes: xafarder, instruït, afectuós, agressiu, carinyós, hàbil, intel·ligent, valent, covard, tendre, graciós, afable, feréstec, tímid, maldestre, ruc, masclista, autoritari, somniador, esquerp, noble, bondadós, amanerat, enjogassat.

Denominacions pintoresques:

l'insuportable: llauna, mosca

el dèbil: neula

el seriós: patum

el presumtuós: nyèbit

el desvergonyat: barra, barrut

l'inconstant: tastaolletes

TECNQUES D'EXPRESSIÓ. TEORIA LITERARIAEL RETRAT

l'escrupulós: cagadubtes	el meticulós: mastegatxes
l'hipòcrita: gata maula	el no reservat: bocamoll
el tímid: gosarable	l'insensible: mesell
el càndid: babau	el servil: llepa
l'adulador: pilota	l'insignificant: pipioli
el sense personalitat: ningú, l'home de palla	

2.3. Gústos

- a) Menjars: pa amb tomàquet i pernil, arròs a la cassola, conill amb cargols, truita de patates, amanida, brou.
Manera: amb gana, a miquetes,, de pressa, lentament, d'una manera polida/bruta, sorollosa, maldestre
- b) Moda: carrossa, disseny, postmodern, rebel, a l'última, de mercat, estreta, ampla, pintada com una mona, tenyida, de cuir, de seda, de llana, tallat al raspall, jevi, texans.
- c) Música: Jazz, Folk, Rock, Heavy, òpera, Melòdica, Clàssica (cal subratllar els noms de procedència estrangera).
- d) Distracció: llegir, escriure, ballar, discutir, xerrar, garlar, passejar, ramblejar, jugar a les maquinetes/a l'ordinador, veure la televisió, anar al cinema, al teatre, a la discoteca
Manera: amb regularitat, a cops, passivament, estúpidament, enganxada, dedicada, avorrida, desesperada, angoixada, somniadora.

2.4. Costums

Llevar-se d'hora, anar-se'n aviat al llit/tard, lligar, menjar/endrapar, xerrar, fer esport, mandrejar, xafardejar, devorar, embarbussar-se, crispar-se sortir de pollaguera, vessar-la, cantar.

2.5. Context social, econòmic, històric, cultural

De barri, de ciutat, de camp, suburbial, immigrant, castellanoparlant, de fora, d'aquí, cosmopolita, xovinista, pobre, ric, de classe mitjana, aturador, tècnic, peó, mestressa de casa, estudiant, veí, associació, membre d'un club..., membre d'una entitat, espanyolista, catalanista, dretà, esquerrà, socialista, marxista, feixista, anarquista, àcrata, actual, contemporani, passat, masculista, feminista, ecologista, pacifista, antiamericanista, postmodern, avantguardista...

3. Procediments expressius

Cada tècnica literària adopta uns recursos preferents. En el cas del retrat, la descripció i els elements que la caracteritzen són molt importants. Així, l'adjectivació és de gran importància, tant en la formulació de sintagma nominal (determinant+nom+adjectiu/complement de nom) com en l'ús de l'oració subordinada de relatiu o adjectiva i la juxtaposició sintàctica. En efecte, l'adjectivació ajuda a precisar els noms, ennoblir-lo, pintar-lo, expressar un sentiment, deformar la realitat o afegir-li misteri o a crear correspondències.

L'ús del temps verbal s'ajusta a la necessitat d'expressar el text en un context determinat. Així, si el volem contextualitzar en el moment actual, cal usar el present i si cal fer-ho en un moment passat, el pretèrit. L'adequació més usual del passat en la descripció és l'imperfectiu.

L'enumeració ajuda a presentar de manera successiva i ràpida una sèrie d'idees referides sempre a la mateixa cosa: "Sóc un cap curt i afegiré que sóc un cap gros. El meu cap està abundantment poblat de cabells" J. Pla.

L'acumulació o asíndeton consisteix en una enumeració concisa, amb una omisió de conjuncions que acceleren el ritme de la frase: "La boca, les orelles, els ulls i el nas enormes".

La comparació, basada en una analogia o semblança entre un fet, objecte, qualitat, procés real i un altre d'aplicat. És la comparació entre dos ter

EL RETRAT

mes (la base i el segon). Exemples: és alt com un Sant Pau/ com un pi; menja com un lladre; treballa com un negre; és lleig com un pecat.

La metàfora és també una analogia entre un element real i un altre de figurat que és el que apareix al text o escrit. En canvi, la comparació disposa d'ambdós tempres (el real i el comparat). Exemples són: ser un totxo (ruc), anar pet (borratxo); afaitar (robar); can pixa/seixanta (un lloc desgavellat).

L'eufemisme suavitzava un fet o un concepte que no gosem dir. És una manera de dir per tal de no ferir la sensibilitat de l'interlocutor. Exemples: era un paner (cul); véa a can Pistras.

La hipèrbole deforma la veritat mitjançant l'exageració. Augmenta més o disminueix un objecte, un concepte, una persona... a fi de fer-ne una sàtira i d'ampliar el significat. És molt adequada per fer caricatures de personatges. Joan Perucho diu: "a l'estiu ajaguts damunt la terra en posició supina, les feien ombra amb la planta dels peus". D'altres exemples són: hi deixava la pell; devorava; bebia com una esponja; lleig com un pecat; petit com un cigró.

Una altra manera de caracteritzar, de retratar és el nivell de llenguatge que acoplem al retratat. Així, els tres nivells: estàndard, culte i col·loquial especifiquen, sempre que usem el diàleg la parla que usa el personatge objecte del retrat. En efecte, el llenguatge estàndard consisteix en usar els elements lingüístics que intervenen en la comunicació diària. Té un caràcter neutre i generalitzat a tot l'àmbit d'una llengua. Aquest nivell de llenguatge, doncs, no singularitzarà massa la persona retratada. En canvi, el nivell culte (tècnic, científic, literari) i especialitzat aportaria moltes dades difinitòries de la persona que l'usés. En aquest nivell, trobem els arcaïsmes (suara = fa poc; quelcom = alguna cosa), els llatïnismes (ex cathedra = com un professor, sic = continua; in extremis = a les últimes), els neologismes que són manlleus d'altres llengües, o bé les sigles i fins i tot els escurçaments (cenetista = de la CNT; USA = Estats Units; minifaldilla = faldilla curta). Però dels tres nivells el més caracteritzador és el col·loquial o familiar. Consisteix en la característica que aporta per l'actitud adoptada pel parlant (no denoten el referent determinat sinó que el connoten): emoció, afecte... (fer córrer l'ungla = robar; bòfia = policia; canguelis = tenir por; pirar = anarse'n; clissar = veure; jalar = menjar; caramelar = convèncer; figa = sexe femení; carregar = empresonar; el cavall = droga, heroïna; títola = sexe masculí) (1). En aquest nivell cal incloure les onomatopeïes, els més expressius de la llengua. N'hi ha de moltes classes: a) onomatopeïes simples: atxím = esternut; nyac = mossegada; paf = bofetada; patatxap = caiguda; b) onomatopeïes que indiquen una manera de ser, una situació, un objecte: barrim-barram = persona maldestre; nyigui-nyogui = fet de qualsevol manera; nyic-nyic = expressa el parlar d'una persona insistent; rau-rau = tenir mala consciència o bé tenir gana; c) onomatopeïes representatives de sons: catric-catrac = persona que arrossega els peus en caminar; un teler; bla-bla-bla = persona que parla molt; xiu-xiu = conversa mantinguda en veu baixa, persona que parla fluïx; xiuxiuejar = parlar a l'orella d'algu.

PROPOSTES D'EXERCICIS

4.1. El retrat d'un company

Observa detingudament un company, segons l'esquema que et donem tot seguit. En acabat, selecciona aquells trets que creguis que li són més adients. Escriviu, finalment, el seu retrat com si fos un Document d'Identitat ampliat (D.N.I.). Empra: adjectivació, comparació, metàfora...

- Les particularitats físiques i socials: nom i cognoms, posat general, formes, mesures, color d'ulls, cabells, moviments del seu cos; vestits: peces, forma, matèria, qualitat; procedència, estudis, família, mitjans de què disposa, lloc de residència, clubs, esports, lleure...

(1) La majoria de mots de les comparacions, metàfores i hipèrboles pertanyen a aquell nivell de llenguatge.

TECNiques D'EXPRESSIÓ. TEORIA LITERARIAEL RETRAT

-Les particularitats psicològiques : intel·ligència (badoc, sagaç, curt, curt de gambals, fi de judici, enginyós, reflexiu, forassenyat, imaginatiu, nunci, eixelebrat...); sensibilitat (emotiu, apassionat, inquiet, angoixat, colèric, entusiasta, exaltat, alegre, murri, mesell, irònic, optimista, pessimista, bo, comprensiu, compassiu, intuïtiu...); voluntat (obstinat, capriciós, ferm, aurat, apàtic, tifa, tenaç, cagadubtes...)

4.2. Sobre la descripció que has fet al teu company, ara cal que la transformis en una caricatura. No t'excedeixis i tria bé els trets que usars.

4.3. Fes el retrat de les personalitats següents : un agressiu, un bonàs, un pilota i un trepa. Com que han de ser trets caractereològics ràpids només hauràs d'usar 5 o 6 ratlles. Aquí el físic no té cap importància.

4.4. El retrat robot

Cal fer la descripció d'un yupie (empresari triomfador) i la d'un polític que estigui o sigui susceptible d'estar al poder. Entre ambdós hi ha elements comuns i diferents. Els comuns són:

- pertanyen a la mateixa generació
- han anat a la mateixa universitat
- provenen d'un classe social semblant
- tenen gustos semblants : mengen i vesteixen als mateixos indrets
- assisteixen als actes institucionals i oficials
- tenen cercles d'amistats semblants
- viatgen i es comuniquen en més d'una llengua

Difereixen en:

- un és capriciós i, l'altre no
- l'un és inquiet i l'altre és un apalancat
- un és ferm i l'altre un exaltat
- la tenacitat d'un xoca amb la displicència de l'altre.

Es tracta de fer dues redaccions en què l'aspecte social sigui comú per a ambdós personatges, mentre que la psicologia i el caràcter siguin els elements que els facin actuar de manera diferent.

4.5. Fes un llistat amb les dades que creguis convenientes per a definir les característiques principals de la teva generació. Aplica-les en la descripció d'un personatge que n'esdevingui un prototipus, un model. Has de tenir en compte que, possiblement, aquest model canviarà si es tracta d'un noi o d'una noia. Així, doncs, aquest és un aspecte a tenir en compte. Òbviament, en aquest perfil, no hi ha d'haver cap tret físic ni psicològic particularitzat. Tot han de ser generalitzacions globalitzadores.

4.6. Dissenya la caricatura física d'un personatge famós : un científic, un polític, un esportista, un artista de cinema o de teatre, un ballarí, un dibuix animat (personatge de)...

L'única condició és que no pots dir de qui es tracta, cal endevinar-ho. Si ho fas fàcil perquè tothom el reconegui, facilitaràs el tret que tothom reté de cada famós, altrament, l'amagaràs i t'hauràs d'esforçar tu en especificar i triar bé les dades.